

POZİTİVİZM, BÜTÜN TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ FAALİYETLERİNİN FELSEFİ-İDEOLOJİK ZEMİNİDİR...

Münir Aktolga

Pozitivizmi -toplum mühendisliğini- açıklarken, en son Afganistan olaylarını da dikkate alarak önce bir metaforla konuyu daha anlaşılır hale getirelim:

Elinizde bir yay var ve iki ucundan tutarak onu geriyorsunuz!.. Ne olur? Belirli bir noktaya kadar yay gerilince onu germek için harcadığınız enerji yayın içinde “potansiyel enerji” olarak depo edilir... Sonra? Sonra, ya hep germeye devam edeceksiniz -ki bu mümkün değildir, çünkü belirli bir noktada yay kopar!- ya da sürekli enerji harcayarak yayı öyle gergin halde tutmaya devam edeceksiniz!.. Ama tabii bunun da bir maliyeti vardır; çünkü bu durumda sürekli enerji harcamaktasınız!.. (Amerika son 20 yılda Afganistan’da harcanan paranın iki trilyon doları aştığını söylüyor!..)

O zaman?..

O zaman, “yetti artık” deyip usanarak yayı gergin tutmayı bıraktığınız an, sistemin içinde muhafaza edilen potansiyel enerji açığa çıkar ve yay tekrar eski haline gelir (Amerika sahayı terkedince, Taliban, reaksiyona dayalı bir hareket olarak “vatan kurtarıcı kahraman” pozlarında ipleri ele alır!!) Sonra? Sistem “normalleşene” kadar aynı işleyiş devam eder durur -tıpkı çocukların oynadığı o “yoyo” gibi-!! Çünkü, doğal sistemler ekstrasından enerji harcanılarak ayakta durmazlar!.. Bir atomda elektronla atom çekirdeği arasında bu türden objektif bir kuvvet ilişkisi yoktur!.. (Bu konuları yeni yayınlanmış olan kitabımda -“Herşeyin Teorisi”nde- ayrıntılı olarak ele almıştık...)

Evet, konuya dönüyoruz!..

Pozitivizm ve toplumsal mühendislik anlayışının özünde “toplumsal gelişme yasası” olduğuna inanılan belirli bilgi kalıplarını kullanarak mevcut sistemi muhafaza edebilme -sistemi kontrol altında tutma- anlayışı yatar. Ama o, aynı zamanda -esasa ilişkin bu özelliğini kaybetmeden- bu bilgi kalıplarını kullanarak, varolan sistemi, niteliğini değiştirmeksizin “değiştirerek” yeni bir görünümle onu yeniden inşa etme anlamına gelen “devrim” teorilerinin de kaynağı olur!!. Hangi biçim altında olursa olsun (yani, ister idealist ya da materyalist felsefi bir zeminden kaynaklansın, ister burjuva ya da işçi sınıfı ideolojisine -“devrim” anlayışına- veya dinci ideolojilere yamanmış olsun), her durumda, pozitivizmin özü aynıdır...

Burada denilebilir ki, “ne yani, 1917 “işçi sınıfı devrimini” yapanlar da mı mevcut sistemin içinde hareket ediyorlardı, onlar da mı mevcut sistemi muhafaza etmeyi düşünüyorlardı”?..

Bakın, onlar elbette ki öyle düşünmüyorlardı! Bırakınız varolan sistemi muhafaza etmeyi bir yana, Lenin-“varolan devleti, sistemi parçalamanın, yok etmenin, onun yerine başka bir sistemi inşanın” teorisini bile yapmıştı! Ama düşünmek ve düşündüklerini gerçekleştirmek için bir şeyler yapmak ayrıdır, bütün bu eylemlerin sonunda ortaya çıkan sonuç ayrıdır!..

Aradan bunca yıl geçtikten sonra soruyorum ben size şimdi, 1917 “devrimiyle” birlikte gerçekleşen toplum -“üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olduğu” o “sosyalist toplum”- niteliksel anlamda yeni bir sistem miydi? Eğer “hayır” diyorsanız, peki ne idi o zaman o?..

Onun için hayatını veren, onu yaratan devrimciler ne düşünmüş olurlarsa olsunlar, son tahlilde devletçi bir kapitalizmdi!.. Bakın, öyle kolayına kaçarak devlet kapitalizmi falan demiyorum, bizdekine benzer devletçi bir kapitalizmdi... Burada, kendini nerede

gördüğün, ne olduğunu hayal ettiğin değil, ne olduğun, nerede durduğun önemli oluyor! Sorarım size, devlet erkini ele geçirdikten sonra, yukarıdan aşağıya doğru müdahale yoluyla kapitalist bir toplum yaratmaya çalışan bizim o “burjuva devrimcisi” ittihatçılarımız -veya Kemalistlerimiz- hangi üretim ilişkilerinin, ve hangi sınıfın içinden çıkıp geliyorlardı, kimi neyi temsil ediyorlardı, ne alâkası vardı bunların burjuvaziyle? Yani, ne öyle, “iktidarı işçi sınıfı adına ele alıp burjuvaziyi yok ediyoruz”, “üretim araçlarını devletin mülkü haline getiriyoruz” demekle oluyor bu iş, ne de bizde olduğu gibi toplum mühendisliği yaparak “kapitalist bir toplum” yaratma çabasıyla! Pozitivizm, “kendi dışımızdaki objektif mutlak gerçekliği” -“bizden bağımsız objektif bigileri”- temel aldığı söyleyerek materyalist bir zeminden yola çıkar, ama bakın görüyorsunuz vardığı yer sübjektif idealizm oluyor!.. (“Osmanlı’dan bu yana Türkiye’de kapitalizmin gelişme diyalektiğini” yayına hazırladığım yeni kitapta ayrıntılı olarak ele alıyoruz...)

Onun -pozitivizmin- farklı paradoksal görünümüleri sakın sizi şaşırtmasın ! Dikkat ederseniz bütün örneklerde ortada hep başrollerde oynayan “devlet” adı verilen bir instanz vardır! Pozitivist anlamda “devrimi” yapan, devleti ele geçiren de hep mevcut sisteme ait devletçi bir güçtür-insiyatiftir-! Halbuki biz, gerçek anlamda devrimin, devletin dışında, ona bağlı olmaksızın gelişen bir sivil toplumun -onun temsil ettiği yeni üretim ilişkilerinin- ürünü olduğunu, olabileceğini biliyoruz, öyle değil mi!..

GENEL OLARAK KONTROL BİLİMİ VE YÖNETME MEKANİZMASI...

Pozitivizmin çıkış noktasından başlayalım. Mantık şudur: “Nasıl ki, doğada geçerli olan yasalara dayanarak, fizikten kimyaya, astronomiye kadar bütün bu alanlarda sahip olduğumuz bilgileri -yani doğa bilimlerini- kullanmak suretiyle yürütülen mühendislik faaliyetleri sonucunda doğal sistemleri “kontrol altına alabiliyorsak -bu ‘kontrol’ işini ne ölçüde başardığımız da ayrı bir tartışma konusudur tabii!- aynı şekilde, eğer toplumsal düzeyde geçerli olan yasaları da bilirsek, bu bilgiler aracılığıyla yürütülecek toplumsal mühendislik faaliyeti yoluyla toplumsal alanda da mutlak bir kontrole sahip olabiliriz”!..

Doğal sistemlerden bir örnek vererek başlayalım:

İki atom hidrojenle bir atom oksijenden oluşan basit bir su molekülünü ele alıyoruz. Sisteme ait bu bilgiye sahip olmamız bize laboratuvar ortamında hidrojen ve oksijen atomlarını bir araya getirerek bir su molekülü elde etme olanağını verecektir. Daha başka bir örnek mi: Dünyanın Güneş etrafında neden-nasıl döndüğüne ilişkin bilgilere sahip olduğumuz taktirde, bu bilgileri kullanarak uzaya uydular gönderme olanağına sahip olabiliyoruz. Bunlara benzer sayısız örnekler verilebilir. Bütün bir yapay zeka -ve medeniyetimiz- bu zemin üzerine oturmuştur. Bütün mühendislik faaliyetlerinin özü, doğada geçerli olan yasaları bilmeye, sonra da bu bilgileri kullanarak yapay sistemler yaratmaya dayanıyor. Elektromagnetizmden tutun da, optikten kimyaya, ya da kuantum fiziğine kadar her alanda geçerli olan mühendislik faaliyetlerinin esası budur. Doğal sistemlere ilişkin bilgileri elde ederek bunları “doğayı değiştirme” yolunda kullanmak...

Buraya kadar bir sorun yok!.. Yani “doğayı değiştirmekten” kasıt “doğa üzerinde egemenlik kurma” anlamını taşımadığı sürece bir sorun yok! Ama siz tutarda buradan yola çıkarak dersiniz ki, “madem ki, toplum da, son tahlilde, objektif bir gerçeklik olarak doğal bir sistemdir, o halde, aynı şekilde, toplumsal yasaları kullanarak yürütülecek mühendislik faaliyetiyle toplumsal sistemleri de kontrol altına alabiliriz” işte orada işler değişiyor!!

Peki neden değişiyor, bu mantığın-analojinin çıkış noktası doğru değil midir, yani, toplum da son tahlilde “objektif bir gerçeklik” olarak doğal bir sistem değil midir? Ne fark var arada? Madem ki, genel sistem yasaları evrenseldir, yani bunlar bütün sistemler için geçerli olan yasalardır, o halde, yukardaki mantık toplumsal sistemler

için neden geçerli olmuyor? Daha açık konuşmak gerekirse, bir atomla bir toplum arasındaki fark nereden kaynaklanıyor? Neden bunlardan biri için geçerli olan diğeri için geçerli olmasın? Bakın bu konuda kısa bir süre önce yayınlanmış olan kitabımda neler yazmışız:

İNSAN BEYİNİ İLE KOMPÜTER ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR.. YAPAY ZEKÂNIN SINIRLARI... (“Herşeyin Teorisi-Sistem Teorisinin Esasları, Varoluşun Genel İzafiyet Teorisi ve Tasavvuf” Alter Yay. 2021)

“Bu evrende yer alan bütün varlıklar -varolan herşey- son tahlilde, dışardan-çevreden gelen enformasyonları kendi içinde kayıt altında olan -“sahip olduğu”- bilgiyle (“bilgi temeliyle”) değerlendirerek işleyen, sonra da, ortaya çıkan sonuçlarla -“çıktılarla” çevreyi etkileyen bir enformasyon işleme sistemidir. Bu nedenle, basit bir atomdan bir moleküle, astronomik sistemlerden tek bir hücreye ve de çok hücreli bir organizmaya, hatta, daha da öteye bir topluma kadar “herşey” -ve de bütün bir evren- son tahlilde, belirli bir “programla” işleyen bir enformasyon işleme sistemi olarak düşünülebilir. Bu noktada, yani, her ikisinin de son tahlilde bir enformasyon işleme sistemi olması açısından, insan beyniyle bir kompüter arasında prensipte hiçbir fark yoktur...

Ama, organizmanın (ve de tabii bir toplumun da) buna ek olarak bir de, yaşamı devam ettirme mücadelesi içinde yeni bilgiler üretirken, yeni davranışların temelini oluşturacak yeni programlar yapabilme -kendini yeniden programlayabilme-, mevcut programlarını genişletip-değiştirme yeteneği vardır. İşte, yaşamı devam ettirme mücadelesi içinde sürekli yeni programlar yaparak kendini yeniden üretebilen organizmayla -insan beyniyle- (ve de bir toplumla) yapay zeka zemininde işleyen bir kompüter -makine- arasındaki fark tam burada, bu noktada ortaya çıkıyor! Yani evet, her şey, bir enformasyon işleme sistemi olarak son tahlilde bir kompüterdir, ama, her kompüter kendini -kendi programını- üretme yeteneğine sahip değildir!..

Buna itiraz olarak denilebilir ki, “ne yani, yapay zekâ zemininde geliştirilen bir kompüter de öğrenebilir, o da, bilgi temelini genişleterek mevcut programına ilâveler yapabilir”!. Evet ama, yapay zekâda bu da gene en başta yapılan programa uygun bir şekilde gerçekleşiyor!.. Yani, bir kompüter hiçbir şekilde mevcut programın dışına çıkamaz, çevreden gelen “yeni ve önemli” enformasyonları değerlendirerek yeni bilgiler üretip, üretilen bu yeni bilgiler zemininde kendine yeni programlar yapamaz. Çünkü o, yaşamı devam ettirme mücadelesi içinde her an yeniden üretilen bir kimliğe sahip değildir! Burada kimlik olarak ifade ettiğimiz şey, yeni bilgiler üreterek var olurken bir programa sahip olma yeteneğidir...

PROBLEM ÇÖZMEK ÜZERİNE... VE KİMLİK SORUNU...

Her enformasyon işleme sisteminin bir “bilgi temeli” vardır, “dışardan-çevreden gelen enformasyonlar bu bilgilerle değerlendirilerek işlenirler” demiştik. Bizim “problem çözme süreci” olarak adlandırdığımız bu değerlendirme-işleme sürecinin sonunda ortaya çıkan sonuçlar ise problemin çözümünü temsil ederler. Yapay zekâda, bilgi temelini problem çözen sistemin içine insan monte ederken, insan beyni kendi bilgi temelini kendisi yaratarak gelişiyor-oluşuyor. Bu yüzden, yapay zekâda problem çözme yeteneği ancak daha önceden bilgi temelinde kayıt altında bulunan -temsil edilen- bilgilerle sınırlı kalırken, insan beyni, yaşamı devam ettirme mücadelesi içinde çevreden gelen “yeni ve önemli” enformasyonları işleyerek ürettiği yeni bilgilerle bilgi temelini kendisi zenginleştiriyor. Ama o, bununla da yetinmeyerek, bu bilgileri kullanarak oluşturduğu yeni nöronal programlarla yeni kimliklere sahip olarak kendini yeniden üretmiş de oluyor.

Açıkça anlaşılacağı gibi, burada kilit unsur çevreden gelen “yeni ve önemli” enformasyonlar, bu enformasyonların alınışı, bunların değerlendirilerek işlenilmesi ve sonra da, bunlardan yeni bilgiler üretilirken genişletilen bilgi temeliyle birlikte daha fazla problem çözme yeteneğine sahip yeni programların geliştirilmesi oluyor. Daha başka bir deyişle, yapay zekâyla insan beyni arasındaki en önemli-temel farklılık, bunların çevreden gelen enformasyonları bir süzgeçten geçirerek değerlendirme yeteneğinde ortaya çıkıyor. İnsan beyninin gelen enformasyonları “yeni ve önemli” olarak değerlendirebilme yeteneğine karşılık, yapay sistemlerin böyle bir yeteneği bulunmuyor. Yapay bir sistem neyin “yeni” olduğunu ayırt edebilse bile, onun elinde hiçbir zaman neyin “önemli” olduğuna dair bir kıstas bulunmuyor. Çünkü, sürekli değişen bir kriter olan “önemlilik” kriterinin belirleyicisi yaşamı devam ettirme mücadelesinde ayakta kalabilmektir. Yapay sistemlerin ise böyle bir sorunu yoktur. Bu kadar basit!.. Çevreden “yeni ve önemli” enformasyonların gelmesi organizma-beyin için bir yandan çözülmesi gereken yeni bir problemin ortaya çıktığına işaret ederken, diğer yandan da bu ona, beyine yeni bilgiler üreterek problemi çözmek, yeni programlar yapmak için motivasyon kaynağı olur. Halbuki, yapay bir zekâ için -bir komputer, ya da bir robot için- ne böyle bir problem ortaya çıkar, ne de bu problemin çözülmesi için bir motivasyon kaynağı oluşur”.

İnsan ve toplum söz konusu olunca işin içine bir de tabi tarihsellik giriyor...

Toplum adını verdiğimiz sistemler her dönemde belirli bir üretim biçimi üzerine kurulan (belirli üretim ilişkilerince şekillenen), bütün bu süreçlerin evrimine bağlı olarak da tarihsel olarak gelişen canlı sistemlerdir. Her toplum, kendi tarihsel evrimi sürecinde, içinde bulunduğu aşamanın özelliklerine göre, yaşamı devam ettirme mücadelesi tarafından kullanılan belirli yaşam bilgilerinin -kültür deriz biz bunlara-geliştirir ve çevreyle ilişkilerinde bu bilgileri kullanarak varlığını sürdürür. Bu nedenle, yüzyıllar içinde süzülerek gelen ve bilinç dışı olarak kayıt altına alındıktan sonra nesilden nesile aktarılarak varlığını sürdüren bu bilgileri, basit bir şekilde, bir kompüter programıyla-“software” kıyaslayamayız. Bir kompüterin programını başka bir programla değiştirerek onun işleyiş biçimini değiştirebilirsiniz, ama bir toplumun bilgi temelini-kültürünü aynı şekilde değiştirerek ona başka bir kültürü monte edemezsiniz!..

Ama pozitivistler aynı görüşte değiller bu konuda! Onlar, “neden olmasın” diyorlar! “Eğer toplumsal gelişme sürecinin daha ileri basamaklarında bulunan toplumları inceleyerek bunların gelişme yasalarını bulabilirsek, o zaman, bu bilgiler aracılığıyla, gelişme sürecinin daha alt basamaklarında bulunan toplumları (onların da aynı uzun ve zahmetli yollardan geçerek kendi kendilerine aynı aşamalara gelmelerini beklemeden) yukardan müdahale ederek kısa yoldan aynı seviyelere getirebiliriz!..”

İşte, “toplum mühendisliği” de denilen bütün o pozitivist “devrim anlayışlarının” özü budur. Dikkat edilirse, burada söz konusu olan, sadece, başka toplumların deneyimlerinden yararlanmak değildir, buralardan elde edilecek bilgiler aracılığıyla, tıpkı bir kompüterin bilgi temelini değiştirir gibi toplumun tarihsel olarak oluşmuş olan bilgi temelini (“devrimci bir müdahaleyle”) değiştirerek ona yeni bir kimlik kazandırmaktır!

Herşey bir yana, bakın böyle bir şey maddi olarak neden mümkün değildir:

İnsan beyni enformasyonları sinaps adı verilen belirli nöronal yapılar aracılığıyla kayıt altında tutabiliyor. Yeni enformasyonlar ise, ancak varolan sinapsların üzerine yeni ekler -ilave sinapslar- oluşturarak mümkün oluyor. Yani siz istesenez de, öyle hiç yoktan bir anda “tamamen yeni” sinapslar oluşturamazsınız! “Yeni” (yeni bir sinaps),

daima, eskiden beri varolanla bağlantısı içinde, onun üzerine inşa edilerek meydana geliyor. Yani öyle, çıkar eski sinapsları, koy onların yerine yenilerini diye bir şey mümkün değildir! (M. Aktolga, "Öğrenmek Nedir, Neden Öğreniyoruz, Nasıl Öğreniyoruz..." 2020 Alter Yayınları...)

İşte bütün mesele burada! Pozitivizm ve onun felsefi temelleri burada çuvallıyor. İnsanı bir makine-kompüter olarak gören zihniyet burada iflas ediyor. Bütün o, beynini dışardan ithal ettiği ansiklopedik bilgilerle dolduran pozitivist toplum mühendisi "devrimcileri" içinde yaşadıkları topluma yabancılaştıran, düşüncelerinin toplumda maddi bir karşılığı olmadığı için onları birer turist haline dönüştüren diyalektiğin özü buradan kaynaklanıyor...